

JOAN FUSTER

Coordinació: Pau Viciano

LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA TÉ EN LA FIGURA DE JOAN FUSTER UN DELS SEUS FILLS MÉS IL·LUSTRES. A SETANTA-CINC ANYS DEL SEU NAIXEMENT I A CINC DE LA SEUA DESAPARICIÓ, L'AVINENTESA COMMEMORATIVA NO PODIA PASSAR DESAPERCEBUDA. ENS ENGANYARÍEM, PERÒ, SI NOMÉS HI VEIEM UNA CONCESSIÓ NOSTÀLGICA. RECORDAR EL PERSONATGE I LA SEUA OBRA ÉS RECONÉIXER LA VIGÈNCIA DE LES QÜESTIONS QUE VA ABORDAR EN ELS SEUS ESCRITS AMB LA SEUA FERMA ACTITUD CÍVICA. MÉS ENLLÀ DEL CONTINGUT CONCRET DE LES SEUES APORTACIONS CIENTÍFIQUES O DELS SEUS POSICIONAMENTS POLÍTICS, DIFÍCILMENT PODRÀ NEGAR-SE L'EFICÀCIA ESTIMULANT DEL MESTRATGE FUSTERIÀ. EL DARRER ATEMPTAT QUE HA HAGUT DE SOFRIR LA SEUA MEMÒRIA, A MÉS DE PALESAR LES MISÈRIES DELS SEUS DETRACTORS MÉS VISCERALS, ÉS UN BRUTAL RECORDATORI DEL DÈFICIT DEMOCRÀCTIC QUE, A HORES D'ARA, ENCARA ARROSSEGA LA SOCIETAT VALENCIANA. UNA LAMENTABLE SITUACIÓ QUE EL MATEIX ESCRIPTOR VA EXPLICAR I DENUNCIAR EN ELS SEUS LÚCIDS ESCRITS. ARA MÉS QUE MAI, DONCS, DES DE L'ÀMBIT UNIVERSITARI —SÍMBOL DEL CONEIXEMENT I DE L'ESPERIT CIVIL— S'IMPOSA DE RECORDAR LA SIGNIFICACIÓ D'UN INTEL·LECTUAL COMPROMÉS AMB EL PAÍS COM FOU JOAN FUSTER I D'EVOCAR LLIGAMS QUE, DE MANERA MÉS O MENYS DIRECTA, MANTINGUÉ AL LLARG DE LA SEUA VIDA AMB LA UNIVERSITAT.

EL MESTRATGE PERDURABLE

FUSTER I LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA: UN CICLE ACOMPLERT

Pau Viciano

L'octubre del 1981, en el transcurs d'un homenatge al Paraninfo de la Universitat, Joan Fuster reconeixia la seua vinculació intel·lectual amb la institució: "No puc oblidar —digué en el seu discurs— que sóc 'fill' de la Universitat de València, que les parets d'aquest edifici han estat testimoni de les meues primeres experiències vàlides". L'emoció del moment —l'acte era una mostra de solidaritat davant de l'atemptat que havia patit l'escriptor— no enterbolia, però, la lucidesa dels records: "Vaig créixer intel·lectualment en la ignorància total i en la intoxicació doctrinària de la Dictadura". En efecte, el temps que Fuster va passar a les aules del vell edifici del carrer de la Nau, en plena dècada dels quaranta, va ser una de les èpoques més negres de la història de la Universitat. L'afusellament del rector Peset al cementiri de Paterna el 1941 era el símbol més sagnant de la repressió que s'abatia sobre la comunitat universitària i, en general, sobre tot el país. Quan en la més alta institució docent es proclamava que "*Preferimos ser ignorantes pero buenos, antes que doctos pero malos españoles*", no calien moltes més precisions sobre el paper que el règim li tenia reservat. A la Facultat de Dret, on el jove Fuster passaria cinc anys, el *Fuero de los Españoles* i el *del Trabajo* eren exaltats com a base del nou estat totalitari a més del corporativisme feixista. Amb tot, encara va poder trobar algun estímul en la qualitat docent d'un professor de Dret Penal i en les discussions —una actitud crítica més aviat insòlita entre l'ensopit alumnat— que entaulava sobre temes com ara la supressió dels *Furs*. Ser estudiant universitari, però, era alguna cosa més que seure en els bancs de fusta de les aules. La València grisa i derrotada de la postguerra no deixava d'oferir-se a la curiositat d'un jove "de poble" com un territori obert a l'experiència. La llibertat de moviments que suposava habitar una pensió, les primeres tertúlies als cafés, els passeigs i, sobretot, les incursions per les llibreries de vell eren activitats tant o més formatives que les espesses hores de classe. Quan el 1947 aconseguia —val a dir que brillantment— el títol de llicenciat, Fuster eixia d'una institució on no tornaria sinó trenta-cinc anys després.

Això no va suposar, però, el seu allunyament del món de la recerca. Ben al contrari, des de fora de

l'àmbit acadèmic l'escriptor va poder desenvolupar una remarcable activitat investigadora —heterodoxa en molts aspectes però de rendiment científic indiscutible— sobre els clàssics medievals i, més tard, centrada en la Decadència, una època on podien trobar-se les arrels del conflicte lingüístic i nacional del País Valencià. De fet, la dedicació de Fuster a la recerca no obeïa a una mera curiositat erudita, sinó que era un aspecte necessari d'una reflexió cívica que s'expressava en el conjunt de la seua obra. A aquesta línia de treball, sempre supeditada a la precarietat material que comportava l'ofici d'escriptor, s'afegia també l'interès per la literatura catalana del segle XX, un terreny on Fuster se situava —encara que no volgués admetre-ho— en la "nòmina circumscripta dels crítics i dels historiadors". Això sí: amb l'avantatge d'una agilitat i d'un to assagístic que difícilment podrien trobar-se en les manufactures estrictament acadèmiques.

Les aportacions substantives de Fuster al coneixement del passat valencià i, en general, de la cultura catalana no podien deixar indiferent un món universita-

**«FUSTER SEMPRE FOU CONSCIENT
DE LA IMPORTÀNCIA CABDAL QUE
TENIA LA UNIVERSITAT PER AL
FUTUR DEL PROCÉS DE
VERTEBRACIÓ NACIONAL DEL PAÍS.
CONEIXIA MASSA BÉ LES
LIMITACIONS INTEL·LECTUALS DEL
VALENCIANISME DE PREGUERRA»**

ri que, des dels anys seixanta, havia anat renovant-se, tant en la seua activitat científica com en el replantejament de la seua relació amb la societat que l'envoltava. Des de fora de la Universitat, l'escriptor va influir decidivament en la renovació de les línies de recerca dins d'àmbits del saber que tot just començaven a definir-se o que fins aleshores havien prestat una escassa atenció a la realitat valenciana. Així, la història, la sociologia i

l'economia que s'elaboraven a la Universitat de València en els anys seixanta i setanta no podrien entendre's sense l'impacte de *Nosaltres els valencians*. En aquest sentit, la virtualitat de la contribució de Fuster, més que en els continguts concrets, caldria buscar-la en els suggeriments i en la instigació al treball d'una veritable generació de científics socials. La projecció fusteriana dins de la Universitat no es va limitar, però, al camp de la recerca. El seu discurs cívic —i polític— estava present en les iniciatives que des del valencianisme i des de l'esquerra naixien o arrelaven entre els sectors més progressistes de la comunitat universitària. L'oposició al franquisme que s'organitzava dins del campus, per vies més o menys directes, havia de fer-se ressò de les inquietuds cíviques que, en l'aspecte nacional, havia despertat l'obra fusteriana.

Fuster sempre fou molt conscient de la importància cabdal que tenia la Universitat per al futur del procés de vertebració nacional del país. Coneixia massa bé les limitacions intel·lectuals del valencianisme de preguerra —"La gent que escrivia abans de la guerra produïa textos que feien pena" — i els entrebancs que se'n derivaven. Ja el 1951 preveia que, sense gent formada a les aules universitàries, el futur del nacionalisme seria "letal". Tal com havia confessat en una carta a Vicenç Riera Llorca, hi havia el seu desig de "preparar una nova generació, a base dels universitaris que poguessen captar-se". De fet, en els anys seixanta, l'anomenat "grup dels jesuïtes" constituirà la primera generació universitària influïda pels plantejaments fusterians, tot i que —com ell mateix recordava— eren "gent que no són deixebles meus, atenció, perquè, quan jo els vaig conèixer, ja s'ho sabien quasi tot". En tot cas, d'aquest grup sorgirien els primers sociòlegs i historiadors que, estimulats per les qüestions que Fuster havia posat sobre la taula, començarien a girar de dalt a baix la realitat valenciana.

La democratització de la Universitat permetria, finalment, la incorporació de Fuster a l'activitat acadèmica com a docent i investigador. Després d'algunes resistències, lligades a prejudicis estrictament ideològics, l'escriptor esdevenia professor contractat el 1983. Dos anys després llegia la seua tesi doctoral i el 1986, un any abans de la jubilació, arribava a la càtedra. En

definitiva, aquests passos administratius no feien altra cosa que reconèixer el valor intel·lectual de la trajectòria que Fuster havia seguit des de fora de les aules. Els doctorats *honoris causa* concedits per la Universitat de Barcelona i per l'Autònoma confirmaven també aquest reconeixement de la comunitat científica. Tanmateix, la incorporació a la plantilla acadèmica no va ser una plàcida —i merescuda— recompensa. Fuster, descarregat de la necessitat d'escriure per a la premsa, va poder dedicar-se plenament a la docència i a la recerca lligada a la història social de la llengua. D'aquesta època són aportacions tan valuoses com la seua tesi doctoral i el volum d'estudis dedicat al Renaixement a terres catalanes, el darrer llibre que publicà. Al mateix temps, activitats del ritual acadèmic, com ara la lectura de tesis o els congressos científics, eren terrenys que s'obrien ara a una curiositat intel·lectual que mai no l'abandonaria. Molta gent s'ha preguntat fins on hauria arribat si, des del primer moment, haguera pogut dur a terme una

**«L'OPOSICIÓ AL FRANQUISME
QUE S'ORGANITZAVA
DINS DEL CAMPUS HAVIA DE FER-SE
RESSÒ DE LES INQUIETUDS
CÍVIQUES QUE, EN L'ASPECTE
NACIONAL, HAVIA DESPERTAT
L'OBRA FUSTERIANA»**

carrera científica dins del marc universitari. Però també és cert que, des de fora de la institució, fou capaç d'incidir decisivament en la vida cultural i civil dels Països Catalans. La relació de Fuster amb la Universitat de València, doncs, ha recorregut un ampli cicle: estudiant, referent intel·lectual i professor. I caldria afegir-hi el d'objecte d'estudi. En definitiva, el millor homenatge que se li pot tributar des del món acadèmic és, precisament, estudiar de manera desapassionada i rigorosa el que ha significat per a aquest país la seua meritòria obra científica, literària i cívica. ☺

JOAN FUSTER I LA UNIVERSITAT DELS ANYS QUARANTA

Marc Baldó Lacomba*

Joan Fuster estudià Dret entre el 1943 i el 1947. Els pares, els companys i l'ambient de l'època l'abocaren a estudiar Dret. Quan aprovà l'examen d'Estat, l'any 43, tenia vint anys. No sabia què fer i, com recorda Josep Pla, en casos així sol acabar-se estudiant Dret. Però, a més a més, no hi havia moltes més opcions: “En aquella època —ens diu Fuster— una família com la meua no imaginava més que dues bones carreres per a un fill: Dret... o metge”.

La Universitat de València, d'altra banda, oferia poca cosa més. Tenia sols dues carreres professionals —Dret i Medicina— i altres dues carreres més noves i arriscades quant a eixides professionals —Ciències i Filosofia i Lletres—, que no podien ser molt ben vistes per uns pares menestrals com els de Fuster. I així, Joan de la Creu Fuster, nét de jornalers (per part de pare) i de tractants de cavalleries (per part de mare), i fill d'un tallista i imatger que, alhora que feia sants, donava classes de dibuix en un col·legi de Sueca, estudià una carrera que permetia “moltes eixides”.

Estudià amb l'aprofitament i l'eficàcia de qui és fill d'una família de menestrals, la qual feia un notable esforç econòmic. Va residir en una pensió del carrer de la Mar anomenada festivament per Fuster i altres estudiants “Pensió Clorofil·la”, atesa la deficiència de proteïnes animals en els menjars (signe de l'època, tòpic de novel·les i experiència dels qui visqueren els anys quaranta des de la modèstia).

El fet que fóra un estudiant eficient no comporta, però, que el captivara l'estudi de les lleis. “Repartí el seu temps —indica Pla— equitativament entre les aules, els cinemes, els cafès i les llibreries de vell”. Així doncs, en els anys que estudiava Dret, es forjava la veritable vocació de Fuster: la de curios, erudit i humanista.

El temps invertit en el cinema (“Una de les seues majors aficions”, ens indica A. Furió), la tertúlia (amb companys al Lion d'Or, a la plaça Benlliure), la llibreria, la revista literària i la lectura de coses que no tenen res a veure amb matèries de la llicenciatura on s'havia matriculat, en donen testimoni. Però, a més (i això se n'eix de l'estudiant comú), Fuster comprava molts llibres.

A les llibreries d'ocasió dels anys quaranta anaven a parar les biblioteques de moltes famílies que, afectades per la fam del racionament i l'*estraperlo*, es desfeien

d'elles per a menjar. Fuster hi va poder comprar molts llibres: en acabar la carrera en tenia més de mil, i a més gaudia mirant-se'ls, remirant-se'ls, llegint-los i classificant-los (com ens mostra algun document personal, on anotava les compres que feia).

Disposar de força llibres a l'abast era per a ell una necessitat imperiosa: un “vici”. I llegia de tot: literatura, filosofia, història... “És molt possible —li confessa a Pla— que la meua cultura repose sobre l'hàbit de la incoherència, si puc dir-ho així. El fet, potser, explica que la meua cultura sigui caòtica”. Sens dubte, aquesta és una manera fusteriana de parlar. La biblioteca de Fuster, vasta i multifacètica, encetada per un jove universitari que visitava llibreries, era coherent, si més no, amb el que seria la seua vida i la seua obra.

Tertúlies, cinema i llibres. Encara hi falta una cosa del Fuster estudiant de Dret: “El cuquet de la literatura”. Els caps de setmana tornava a Sueca i, segons diu Furió, els ocupava escrivint versos, cartes a diversos amics (sobre literatura, música, cinema...) i una novel·la. A més, es va encetar aleshores en l'assaig: el 1944 l'*Almanaque Las Provincias para 1945* publicava *Vint-i-cinc anys de poesia valenciana*, primerenc treball al qual en van seguir d'altres... També participava en la revista literària *Verbo*, editada per la Diputació d'Alacant, s'obria pas en el món dels lletraferits...

En conclusió: Fuster va passar per la Facultat de Dret, va estudiar una carrera convencional i “amb eixides”. Però ell va eixir per un altre cantó: entre penal i mercantil, va llegir i estudiar altres coses que l'apassionaven (història, filosofia, literatura...); va escriure poesia i assaig... En acabar la carrera de Dret va començar a preparar-se el temari per a secretaris d'ajuntament, però li va poder la vocació fusteriana per la literatura, l'assaig i el seu país. Es va buscar la vida en un dels oficis més durs: el d'intel·lectual compromés. Es va guanyar la vida escrivint, reflexionant i esperonant la consciència del seu país.

■ LA UNIVERSITAT DELS ANYS QUARANTA

De la Facultat de Dret dels anys quaranta on estudià Fuster, com de la Universitat de València d'aquests anys, en sabem encara massa poc.

Amb la victòria franquista del 1939 s'encetava una nova etapa per a la Universitat. L'arribada de l'exèrcit triomfant permetia als vencedors apoderar-se de la institució de manera directa i immediata. I així es va fer, procedint-se a l'ocupació del Rectorat, al nomenament de les noves autoritats acadèmiques, a la depuració de professors i, en fi, al control sobre els estudis i els estudiants.

Es tractava de dur a terme una ràpida subordinació de la Universitat a la dominació feixista, la qual es va servir de mesures "exemplaritzants" que no es van limitar a la depuració del professorat i al control de l'alumnat, sinó que fins i tot van arribar a l'execució del professor de Medicina i exrector Joan Baptista Peset Aleixandre, el 24 de maig del 1941.

Per als franquistes, "*la atención que merecen los problemas de la enseñanza, tan vitales para el progreso de los pueblos, quedaría esterilizada si previamente no se efectuase una labor depuradora en el personal que tiene a su cargo una misión tan importante*". Depurar el professorat era necessari perquè "*los individuos que integran esas hordas revolucionarias (es refereix als defensors de la República), cuyos desmanes tanto espanto causan, son sencillamente los hijos de catedráticos y profesores que, a través de instituciones como la llamada Libre Enseñanza, forjaron generaciones incrédulas y anárquicas*". Així doncs, la "*nueva España*" requeria la depuració.

A València, dels dinou professors sancionats, quinze (vuit catedràtics —sis separats del cos i dos jubilats forçosament— i set auxiliars) foren trets de la docència, el que significa que, aproximadament, un vint per cent dels cossos docents de la Universitat foren sancionats amb la separació. No cal dir que el vint per cent és un percentatge enorme (Hitler, a Alemanya, en depurà un deu per cent), tot i que el problema de la depuració no era sols quantitatiu...

Amb la Universitat ocupada i depurada, el franquisme va procedir a organitzar-la segons els seus propòsits. Però les diverses famílies que s'integraven en FET i de la JONS, tenien diferents plantejaments —i matisos— d'allò que havia de ser la Universitat. Finalment, la Llei d'Ordenació Universitària del 1943 va establir un articulat on estaven representats "*por igual*" tant l'"*espíritu católico tradicional*" com els "*principios programáticos de Falange*" (Cámara Villar). De fet, la llei conservava el model universitari anterior, caracteritzat per la centralització, si bé s'hi extremava el control sobre els professors, els estudiants i els sabers i les activitats de la vida universitària, atorgant-li a tot un to feixista i nacional-catòlic que es pretenia que fóra assumit pels universitaris. Era una Universitat que, segons la llei, "*acomodará sus enseñanzas a las del dogma y de la moral católica y a las normas del derecho católi-*

co vigente", i que "*en armonía con los ideales del Estado, ajustará sus enseñanzas y sus tareas educativas a los puntos programáticos del Movimiento*"...

Era, de fet, més enllà de la retòrica, una Universitat grisa, enervada per la depuració, amb tradicions científiques desfetes i amb molts professionals en l'exili, amb la raó controlada, sense llibertat. Era una Universitat on s'ensenyaven uns continguts cada dia més distanciat del món i de la vida, on es feien "*misas sapienciales*", es commemoraven "*definiciones dogmáticas*", on —a fi de donar-los una formació íntegra— se'ls explicava als estudiants religió, formació patriòtica i se'ls feia fer

**«ERA MÉS ENLLÀ DE LA RETÒRICA,
UNA UNIVERSITAT GRISA, ENERVADA
PER LA DEPURACIÓ, AMB TRADICIONS
CIENTÍFIQUES DESFETES I AMB MOLTS
PROFESSIONALS EN L'EXILI, AMB LA
RAÓ CONTROLADA, SENSE LLIBERTAT».**

gimnàstica. On els bons universitaris s'integraven en les Milícies Universitàries... Era una Universitat on el Sindicato Español Universitario (SEU), després d'un passat esquadraba abans de la guerra civil, esdevenia —des de la llei del 1943— un sindicat obligatori d'estudiants que organitzava seminaris, conferències, teatre, cinema, esports, col·legis majors, sistemes de beques...

Fuster no en parla massa, d'aquella facultat on li explicaven neotomisme i nacionalsindicalisme. I és que, malgrat la depuració, el control del SEU i de la llei del 1943, malgrat les classes de formació política i els rosaris..., la Universitat sempre fou un medi hostil al franquisme i a les seues grandiloqüències. Pedro Laín, poc abans d'aprovar-se la llei del 1943, es queixava dels estudiants nous, que ja no havien fet la guerra, i els trobava "apàtics": "*Todos ellos son muchachos respetuosos, trabajadores, que asisten a sus clases con más puntualidad que nunca, pero les falta un poco de emoción histórica y nacional*". I és que els estudiants que tenien vint anys a la València del 1943, incloent-hi l'*estraperlo*, estaven farts d'"*emoción histórica y nacional*". Els discursos del SEU sobre "*Sagunto, Numancia, Reyes Católicos, América, Dos de Mayo...*" eren, per a molts d'ells, una impostació, una retòrica cada dia més buida, tan buida com els crits rituals de "*¡Presente!*", "*¡Presente!*", "*¡Presente!*". ☺

*Departament d'Història Contemporània. Universitat de València

JOAN FUSTER, CONSTRUCTOR DE “VISIONS” I “PARADIGMES”

Gustau Muñoz

La incidència científica de la seua obra

A mesura que passa el temps, es va fent palès que l'interès i l'atenció envers l'obra de Joan Fuster, lluny d'anar esmorteint-se, són creixents i guanyen densitat i precisió. Les indagacions sobre aspectes particulars, les visions generals i les reedicions d'escrius seus se succeeixen sense treva. I és lògic. No debades el de Fuster és, sens dubte, el llegat intel·lectual més ric del segle XX al País Valencià i un dels més destacats de la cultura catalana en el seu conjunt. No hi poden fer res els recurrents exabruptes de la dreia local (*“Fuster era al fin y al cabo un personaje de escasa relevancia intelectual”, “como no sabía inglés se le escapó lo más importante del pensamiento”, “podía haber hecho algo interesante, pero se desvió”...*), que s'estavellen contra la dura realitat del reconeixement compacte que troba l'obra fusteriana en els medis acadèmics i científics, però també entre el públic culte en general, al nostre país i a fora. I una prova concloent que es tracta d'un llegat intel·lectual viu és que no es produeix cap acceptació acrítica o veneració beata, sinó, ben al contrari, el més sovint, diàleg crític i ponderació rigorosa d'arguments i d'aportacions.

Indubtablement, la figura de Fuster és polièdrica i admet moltes lectures. Té, és clar, una fortíssima dimensió cívica com a forjador d'una visió del país i dels seus problemes de caire nacional amb una influència sense parió; fou un escriptor (poeta, crític, assagista) molt important; però la seua obra té també una dimensió científica i erudita, la influència de la qual cal escatir ací. En efecte: Fuster no sols va operar una renovació radical —una “ruptura”— en la tradició cultural valenciana, mitjançant la introducció de plantejaments, d'instruments d'anàlisi, d'un llenguatge i d'unes referències culturals que contrastaven vivament amb la rutina mental heretada. Va fer també aportacions substantives en diversos camps del saber concret que van ser recollides i sotmeses al corresponent escrutini pels especialistes de les disciplines respectives. En algun cas, fins i tot el naixement d'una disciplina o d'un camp d'estudi entre nosaltres deu molt a la seua influència. És en aquest sentit que apunten dos judicis, de Modest Prats el primer i de Joan-Lluís Marfany el segon, que em semblen pertinents: “A vegades, trobes

gent que s'imagina un Joan Fuster exclusivament dedicat a l'assaig, en el sentit de ser un especialista en generalitats, i ignoren la pacient i abundant erudició que hi ha darrere de bona part dels seus treballs.” I també: “En els textos que llegia, Fuster trobava no veritats absolutes, ni secrets esotèrics, ni tampoc pretextos literaris, sinó propostes d'estudi i investigació.”

L'obra fusteriana ha exercit un influx constatable —en el sentit d'haver estat rebuda pels estudiosos, debatuda, sotmesa a anàlisi i acceptada o refusada— almenys en quatre camps del coneixement: història, sociologia, economia i filologia catalana (en el sentit, més precisament, d'estudis d'història literària, de crítica i d'història cultural).

És clar que el nivell d'aproximació a la matèria d'estudi varia molt d'un cas a un altre, segons la seua

**«UNA PROVA CONCLOENT
QUE ES TRACTA D'UN LLEGAT
INTEL·LECTUAL VIU ÉS QUE NO ES
PRODUEIX CAP ACCEPTACIÓ
ACRÍTICA O VENERACIÓ BEATA,
SINÓ, BEN AL CONTRARI,
DIÀLEG CRÍTIC I PONDERACIÓ
RIGOROSA D'ARGUMENTS I
D'APORTACIONS»**

dedicació i aptituds. Així, si en història cultural i literària el grau de feina erudita i de primera mà de Fuster és màxim, en els altres camps (història, sociologia, economia) l'aproximació és més indirecta o tangencial i hi predomina el component —qui gosaria dir-ne que menor, des d'un punt de vista científic?— de constructor de “visions” o de “paradigmes”.

En certa mesura, les precisions, en les quals no podem entrar ací, de Manuel Ardit pel que fa a la influència de Fuster sobre la moderna historiografia

valenciana, o de Ninyoles i de Picó sobre la seua significació en el naixement i desenvolupament de la sociologia valenciana, o d'Ernest Lluch i de Vicent Soler pel que fa als estudis econòmics, confirmen aquesta impressió.

Una *visió*, segons Schumpeter, és “un acte preanalític de coneixement... (que) no sols ha d'anticipar-se històricament al naixement de l'esforç analític en qualsevol camp, sinó també ha de tornar a introduir-se en la història de tota ciència establerta una vegada que algú ens ensenya a *veure* coses sota una llum la font de la qual no es troba en els fets, mètodes i resultats de l'estat anterior de la ciència.” Kuhn, per la seua banda, caracteritza el *paradigma* com una realització científica que la comunitat científica reconeix durant un temps com a fonament per a la seua pràctica posterior en la mesura que defineix els problemes i mètodes legítims d'un camp de la recerca i que es distingeix per la manca de precedents (renovació radical, atracció de seguidors) i pel caràcter incomplet, que deixa molts problemes oberts per a ser resolts pel redefinit grup de científics. Em sembla legítima l'extrapolació d'aquesta mena de categories, encunyades per aquests dos estudiosos del desenvolupament de les teories científiques, per a definir la incidència del pensament de Fuster en l'evolució de determinades disciplines. Almenys a títol metafòric, com a primera aproximació.

I en aquest context importa poc que una bona part de la literatura històrica, sociològica o econòmica posterior haja dissentit o discrepat de les hipòtesis, fins i tot de les “hipòtesis centrals”, de Fuster. La grandesa de la seua obra, d'aquesta part de la seua obra, rau precisament en la capacitat d'obrir un camp problemàtic, d'assenyalar les qüestions clau que calia investigar, d'introduir hipòtesis, mètodes, categories i, fins i tot, un llenguatge (caracteritzat per la seua radical contemporaneïtat). I, no en darrer terme, en la crítica antiideològica que va operar, contribuint decisivament al descrèdit de les representacions mítiques i ofusadores que amagaven els perfils precisos dels problemes que calia escatir.

Finalment, en el seu camp més propi i específic de saber (que és també aquell en el qual Fuster va trobar, en la seua darrera època, una directa inserció acadèmica i universitària), hi ha en la seua obra una dimensió doble: “preanalítica” i “analítica”, en el sentit al·ludit adés. M'estalviaré precisions, que hom podrà trobar, per exemple, en les aportacions de F. Pérez Moragón sobre Fuster i la història cultural, de V. Simbor sobre Fuster i la Renaixença, de J.L. Marfany sobre Fuster i la història de la literatura catalana contemporània, o d'A. Hauf sobre Fuster i la lectura dels clàssics.

Crec, d'aquesta manera, que cal descartar sense pal·liatius les visions errades i reduccionistes (quan no desqualificadores) d'un Fuster ideòleg, *littérateur* o “pre-científic”. La seua obra té fortaleza precisament per la seua càrrega antiideològica, perquè transmet saber, coneixements, i, sobretot, perquè és capaç de formular programes d'estudi i d'investigació. Perquè convida a una tasca d'anàlisi i de refutació que és el tret central de l'activitat que pot ser mereixedora, amb totes les cauteles que es vulga, d'adscripció al camp obert, problemàtic i provisional (però l'únic, al capdavant, que ofereix mínimes garanties) del coneixement científic de la realitat. ☐

RECORD AGRAÏT D'UNA TASCA ACADÈMICA IMPAGABLE

Antoni Ferrando*

Joan Fuster inicia les seues tasques docents a la Universitat de València amb una sèrie de conferències sobre la història cultural i literària valencianes dels segles XV al XIX, que pronuncia durant el curs acadèmic 1983-1984. Per a ell és un curs especialment actiu, ja que, a més de preparar dos discursos d'investidura com a doctor *honoris causa*, el dedica a l'elaboració de la tesi. Després d'obtenir l'autorització de la Facultat de Dret perquè es pogués doctorar en Filologia, Fuster la llegeix el 18 de juliol de 1985. Des d'aleshores es normalitzen les seues activitats acadèmiques, atès que ja pot incorporar-se als successius programes de doctorat del Departament de Filologia Catalana. Continuant la línia avançada de l'esmentat cicle de conferències, Fuster dedica els seus cursos de doctorat a exposar una part de les seues recerques sobre la història social de la llengua catalana entre els segles XV i XIX, dins les quals ocupen un lloc preminent les seues anàlisis sobre la incidència del teatre, la cançó, la predicació i l'ensenyament en espanyol en el procés d'alienació lingüística de la nostra comunitat nacional.

Fuster aprofità una part d'aquestes recerques per als discursos d'investidura de la Universitat de Barcelona i de l'Autònoma. Una altra part l'exposa en ponències presentades en congressos internacionals de filologia i en revistes especialitzades, activitat pràcticament insòlita abans de la seua incorporació a la Universitat. Alguns d'aquests treballs i d'altres d'inèdits han estat recollits en l'excel·lent monografia *Llibres i problemes del Renaixement*, en la qual l'autor defensa que, als Països Catalans, el Renaixement a penes havia desplaçat el medievalisme en les primeres dècades del segle XVI. En tots aquests estudis, els usos lingüístics i literaris són analitzats des d'una perspectiva bàsicament sociològica.

A banda de les activitats docents i investigadores, Fuster desenvolupa en aquests anys altres tasques paral·leles i sovint complementàries. Em refereixo sobretot al seu paper d'assessor cultural d'algunes de les més importants institucions públiques (la Generalitat, la Institució Valenciana d'Estudis i d'In-

vestigació) i de col·laborador en diverses activitats acadèmiques. En aquest aspecte voldria destacar l'activa participació de Fuster en tribunals de tesis doctorals. Llegir i discutir amb doctorands i col·legues aquests voluminosos papers fou, per cert, un dels pocs estímuls que l'arrancaren del seu habitual sedentarisme a Sueca per fer-lo desplaçar-se a Girona, Barcelona, Tarragona i Alacant. No crec exagerat afirmar que aquesta va ser una de les activitats universitàries preferides per Fuster, fins al punt que, quan s'assabentava de la circulació d'aquests treballs pel Departament, ens els demanava si,

«PER A FUSTER,
QUE ERA BEN CONSCIENT
DE LES VIRTUTS I LIMITACIONS
DELS TREBALLS ACADÈMICS,
LES TESIS FOREN
UN MÓN QUE NO PODIA ESCAPAR
A LA SEUA CURIOSITAT
INTEL·LECTUAL»

excepcionalment, no era ell un dels membres del tribunal que els havia de jutjar. Per a Fuster, que era ben conscient de les virtuts i limitacions dels treballs acadèmics, les tesis foren un món que no podia escapar a la seua curiositat intel·lectual, entre altres raons perquè li oferien recerques inèdites i mètodes als quals no estava avesat.

Quan cada dilluns, sistemàticament i puntualment, es presentava al Departament per impartir les seues classes de doctorat i atendre els alumnes o les persones que desitjaven parlar amb ell, dirigia els seus primers passos al meu despatx, si jo no m'havia avançat anant al seu, per preguntar-me com havien anat les coses a la Universitat i al Departament,

quins eren els resultats de les recerques més recents, o per comunicar-me com interpretava la dada que li acabaven de furnir. Estic convençut que altres companys i col·legues d'aquesta i d'altres universitats i, en general, els amics que han tingut contacte sovintejat amb Fuster aquests darrers anys, podrien donar fe que se sentia ben a gust al Departament i que era per a ell un motiu de satisfacció comprovar que s'hi feien coses i que ja érem molts els que compartíem les seues passions. Fou probablement una de les darreres satisfaccions de Fuster. Una altra fou sens dubte l'ambiciosa *Miscel·lània* que li dedicà el Departament en col·laboració amb la Generalitat Valenciana, la Universitat de València, la Fundació Gaetà Huguet i Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Malauradament, només pogué rellegir-se cinc dels vuit volums publicats.

Han estat nou anys llargs de contactes estrets i de col·laboració fructífera, que ben aviat convertiren el mestre admirat en amic cordialíssim i conseller excepcional. Escoltar els meus neguits per la sort de la llengua i oferir-me'n el seu parer havia esdevingut tema central de les nostres darreres converses. Ara ens hem hagut d'acostumar a viure sense la seua presència física. Ens queda, però, el seu càlid record, el seu exemple intel·lectual i una obra extraordinària que ja ha començat a ser estudiada en profunditat —aquest és el nostre compromís; i ens queda sobretot una exhortació subjacent en la major part dels seus escrits: caldrà treballar per fer avançar aquest dissortat i estimat país d'ell i nostre. ©

*Departament de Filologia Catalana
Universitat de València

(Fuster-Pia)

Regalem el vídeo de
l'Última conferència de Joan Fuster"
i el llibre "L'homenot" de Josep Pla amb la subscripció a

EL TEMPS

HISTÒRIA D'UNA ASSIGNATURA PENDENT

Vicent Salvador *

Ja ho he contat en alguna altra ocasió, però l'anècdota resulta ara ben oportuna. És el cas que, entre les moltes i moltes comeses callades que Fuster va realitzar des del seu domicili de Sueca, hi havia la participació en els volumets del *Cap d'any* que anualment es publicava des de Mallorca. La seua tasca consistia en la recensió anual de la producció editorial valenciana en català, fins que, en el volumet corresponent al 1962, Alfons Cucó va passar a ocupar-se'n.

Òbviament, les raons del canvi poden ser molt diverses, i entre elles ha d'haver-hi l'afany fusterià de posar en marxa equips intel·lectuals valencians que emprengueren la conquesta d'una certa normalitat cívica i cultural. Com en tants altres casos, Fuster va iniciar una feina i va passar el testimoni a un del joves valors del moment. Però probablement hi ha un altre factor que no va ser alié al «relleu generacional»: concretament, el fet que la pràctica totalitat de la pro-

ducció valenciana d'aquell any era obra precisament del ressenyador habitual. En efecte, *Nosaltres els valencians*, *El País Valencià*, *Poetes*, *moriscos i capellans* i fins i tot l'opuscle *Qüestió de noms* feien part de l'esplèndida collita d'aquell any emblemàtic.

Tal com la llei prohibeix la figura legal de l'*autocontractació*, els costums del món acadèmic fan difícil aquests tipus d'autocrítica. Uns anys enrere, en el moment de l'elaboració de l'*Antologia de la poesia valenciana (1900-1950)* de l'Editorial Selecta, Fuster no va poder evitar aquesta mena de recursivitat que és l'autoantologació —ell mateix se'n disculpava en el

pròleg. Però, el 1962, ja hi havia la possibilitat de ser substituït per algú i esdevenir, tranquil·lament, objecte d'estudi per al ressenyador crític.

L'anècdota és pertinent ara i ací, perquè aquesta mena de situacions semblen una de les raons del retard amb què l'obra fusteriana mereix l'atenció explícita i impresa dels nostres crítics. No és l'única, certament: tot el llast de l'anormalitat cultural catalana d'aquelles dècades, juntament amb la gasiveria tradicional de l'acadèmia a l'hora d'emprendre l'estudi de la producció «recent», o fins i tot la implantació perifèrica del suecà, són, tot plegat, factors que contribueixen a explicar el fenomen. Però no hi ha dubte que la duplicitat autor/crític —o, més encara, l'ambivalència creació/investigació— complicava extraordinàriament la maniobra. No debades l'assaig és, per antonomàsia, un gènere de frontera, mestís de literatura i d'altres ètnies discursives. Si bé es mira, en el cas de l'assaig, el pròleg és una de les plataformes més adients per a aquesta mena d'operacions crítiques. Fuster, tanmateix, preferia autoprolongar-se, perquè en la instància prefacial es trobava còmode i capaç d'explicar i de legitimar les tries fetes: l'opció genèrica, la selecció i l'encaix dels textos aplegats, la motivació del títol, el corrent subterrani que donava unitat al conjunt.... Fins i tot en el cas de la lírica, en *Set llibres de versos*, es negà a ser prologat per cap altre que no fóra ell mateix, com si temera, higiènicament, la cohabitació de poeta i de crític en el recinte privat del seu llibre.

Malgrat tot, un dels primers textos que aprofundeix en l'obra fusteriana és un estudi preliminar, de Joaquim Molas, a *L'home, mesura de totes les coses*. Més tard —prou més tard— va arribar el primer llibre, *Fuster portàtil*, la lectura cabdal que Josep Iborra en fa, de l'obra del seu mestre i amic, a cavall entre l'estudi pròpiament dit i l'assaig intertextualitzador que posa a dialogar literàriament ambdós discursos. Tot seguit, un opuscle sobre l'*aventura lírica* de Fuster, de Josep Ballester, resulta ben indicatiu d'un fenomen que s'inicia en aquells darrers anys de la vida de l'autor: un incipient interès de l'acadèmia per l'obra fusteriana. El mateix Iborra, que aprofundeix el seu treball anterior en una tesi doctoral, Antoni Riera, Xavier Luna, Amadeu Viana i altres manufacturen tesis, tesi-

nes i diversos treballs de recerca sobre un tema que s'ha obert pas, finalment, en la indagació universitària.

Em referia ara als estudis *analítics* sobre la seua obra, el seu estil, el model d'assaig, etc. Però a més d'això, hi ha també els treballs polèmics, que es manifesten en oposició a les tesis fusterianes —sobretot a les enunciades l'any 62, en *Nosaltres els valencians*, sobre la identitat valenciana. *De impura natione*, que va fer guanyar a Damià Mollà i a Eduard Mira el Premi Octubre d'Assaig el 1985, o el volum col·lectiu *Document 88*, de Vicent Franch i altres, són mostres del que començava a anomenar-se «tercera via», un fenomen que va activar el debat d'idees entre diverses concepcions del nacionalisme valencià fins avui mateix. No es tracta, és clar, d'estudis sobre Fuster, sinó d'un debat que inevitablement comporta la presa en consideració de les idees del suecà com a punt de referència.

Fuster s'ho mirava, tot això, amb una certa perplexitat i amb una mudesa pública recalitrant, entre desencantada i reptadora. Amb els seus ulls de peixot semblava dir: «*Quod scripsi, scripsi*, l'any 62, i no me'n desdic, en essència. Ja us ho fareu ara. Jo he deixat feta la meua feina.» La mort, l'any 92, va fixar aquesta instantània definitivament per a la posteritat.

Al mateix temps, la desaparició física de l'autor, quan Toni Mollà estava enllestint les seues *Converses inacabades*, va atiar la investigació de la seua obra. En primer lloc, per mitjà d'una sèrie generosa de miscel·lànies que es publiquen —generalment a València— com a homenatges pòstums, amb una barreja de

panegírics necrològics, testimoniatges biogràfics i estudis analítics. Són editades per la Universitat de València, la Conselleria de Cultura o el Consell Valencià de Cultura. Aquesta darrera publicació precisament —l'última a veure la llum entre les esmentades, coordinada per Iborra— és probablement el més sistemàtic

«EL PANORAMA ACTUAL
DELS TREBALLS UNIVERSITARIS I
PARAUNIVERSITARIS PERMET
AUGURAR UN PROGRÉS
EN EL CONEIXEMENT OBJECTIU
DE L'HOME I DE L'OBRA
COM A CAPÍTOL INDEFUGIBLE DE LA
NOSTRA HISTÒRIA»

i meditat dels volums, el que més aportacions ponderades fa al coneixement crític de l'obra. Però la sèrie dels aplecs d'estudis es prolonga amb ocasió de diversos homenatges i commemoracions, que han vist la llum en revistes com ara *Lletra de canvi* o en volums editats per l'Associació Joan Fuster. No hi manquen tampoc els llibres unitaris: *Fuster o l'estratègia del centaure*, de Vicent Salvador; *Fuster, el contemporani capital*, de Francesc Pérez Moragon; *La raó moral de Joan Fuster* i *Rellegir Fuster*, d'Antoni Riera; o *Els*

MÈTODE

Redacció MÈTODE: Av. Blasco Ibáñez, 13. València 46013. Tel: 386 46 88

Publicitat PB&A: Av. del Puerto 81, pta. 2. València 46021. Tel./Fax: 393 44 65

INSERIU ACÍ LA VOSTRA PUBLICITAT

aforismes de Joan Fuster, de Joan Borja. A banda dels estudis, hi ha també l'edició de materials —entrevistes, facsímils, imatges fotogràfiques—, com en el cas del *Fuster sabàtic*, de Miquel Alberola i Vicent Martí, o l'*Àlbum Fuster*, d'Antoni Furió, sense oblidar la valuosa exposició itinerant sobre l'autor. En aquest sentit, podem dir que s'ha viscut un cert apassionament —no sempre exempt de polèmica— sobre la *documentació* de tota mena que facilitarà la situació històrica del fenomen Fuster.

D'aquesta manera, ha anat eixint a la llum un munt de papers fusterians. A vegades es tracta de simples reedicions —si és que mai una reedició pot ser una operació «simple»—, però que posen a l'abast dels estudiosos textos poc assequibles i els complementen amb estudis contextualitzadors: com ara la reedició de *L'aventura del llibre català*, que havia aparegut anys enrere en les *nadales* del senyor Carulla, o la de *L'Albufera de València*, un reportatge deliciós que havia estat escassament considerat en el seu dia. En altres casos es tracta del muntatge de volums que apleguen textos breus sota una mateixa etiqueta temàtica, bé siga de caire local, com en l'*Elogi del meu poble*, d'estudis medievalístics, com l'aplegat per Albert G. Hauf, o de paratextos que acompanyaven obres discogràfiques... Fins i tot, hi ha publicació d'inèdits, com en el cas del riquíssim epistolari fusterià —el que va mantenir amb Riera Llorca n'és una mostra preciosa—, sobre el qual treballa a hores d'ara la recerca universitària.

Tot ben garbellat, el panorama actual dels treballs universitaris i parauniversitaris permet augurar un progrés en el coneixement objectiu de l'home i de l'obra com a capítol indefugible de la nostra història. Permet, també, prendre consciència —consciència ben documentada i sedimentada— de la mesura en què les incitacions intel·lectuals fusterianes són punt de partida suggestiu per a moltes reflexions posteriors que indaguen sobre la història, la sociologia, l'art, la crítica literària o el pensament existencial: unes reflexions de recerca que no haurien de romandre ni en l'admiració acrítica i estèril ni en la voluntat pueril de transgressió terapèutica, sinó que haurien d'integrar-se en la llarga marxa d'un coneixement compromés amb la societat que el motiva. Poques actituds serien més conseqüents amb l'autèntic llegat d'aquell senyor de Sueca que va dedicar tota la seua energia vital a aquests quefers. ☐

*Universitat Jaume I

LA BELLESA INASSOLIBLE DE FUSTER

Martí Domínguez i Romero

Esforços, lluites i catàstrofes del valencià que aspira a l'ideal estètic de la vida

Jorge Luis Borges escrivia que es fa difícil imaginar el món sense els epigrames d'Oscar Wilde. I la veritat és que també es fa difícil d'imaginar el nostre país sense els aforismes de Joan Fuster, a l'igual que costa pensar en la Catalunya moderna sense les sentències d'Eugeni d'Ors. Així les coses, si d'Ors és menyspreat en el seu país, Fuster ho és igualment en les seues terres, a l'igual que en certa manera ho és Wilde al Regne Unit, el cos del qual descansa oblidat en un petit racó del cementeri de Père Lachaise. El drama de Wilde el va definir d'Ors fa cent anys en el seu *Glosari*: "Títol del drama: *La bellesa inassolible*. Subtítol explicatiu: *Esforços, lluites i catàstrofes de l'Anglosaxó que aspira a l'ideal estètic de la vida*". I aquesta catàstrofe de Wilde, ho fou també en certa manera la d'Ors i la de Fuster: l'enfrontament directe amb el seu poble, amb el seu país, per intentar assolir aquell ideal estètic de la vida.

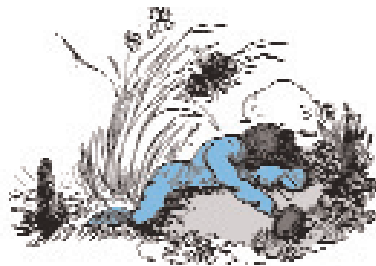
Potser ho trobareu tot açò massa expeditiu i confús. Evidentment, en la biografia de cada escriptor hi ha els episodis particulars i circumstancials. Però el cas d'Ors té unes clares reminiscències amb el cas Fuster. Almenys així ho veig: els dos intel·lectuals més grans que ha donat aquest segle Catalunya i el País Valencià comparteixen la mateixa ombra de l'oblit i del fàstic. "D'Ors proporcionava a Catalunya el primer tast d'una normalitat a l'europea" escrivia Fuster en un article redemptor de Xènius titulat *En la mort d'Eugeni d'Ors*. I què féu Fuster sinó intentar europeïtzar ell a soles el seu petit país, traure'l del sàinet, dels versets floralescs i "*de las nuevas glorias a España*" i adequar-lo a l'esperit "orsità", al primer tast de l'Europa il·lustrada? Amb l'enfrontament conseqüent amb

tothom i sobretot amb un esforç i un balafiament de forces i de temps extraordinari. I amb la dispersió inevitable de la seua obra intel·lectual.

Fins on hauria arribat Joan Fuster en un "país normal" és impossible de saber-ho. A l'igual que d'Ors, sense les pallassades del seu període feixistitzant. Són les ferides dels esforços, lluites i catàstrofes de qui s'erigeix en profeta de la bellesa inassolible. Però

Fuster, per sobre de la seua obra política, molt més enllà de les circumstàncies que varen forçar alguns aspectes de la seua obra literària, Fuster, ho torne a dir, és un intel·lectual que mira a Europa. I és en aquest sentit, com Josep Pla, un fill del *Glosari* d'Eugeni d'Ors: un afrancesat fins a la mèdula dels ossos. El *Diccionari per a ociosos*, o els aforismes i les màximes, o la seua habilitat per a l'assaig o el pamflet, el conduïxen a la millor França, l'agermanen amb la reflexió assenyada i ondulant de Montaigne, amb la mordacitat implacable de Voltaire o amb la frase totipotent de La Rochefoucauld o de Chamfort. En aquests treballs és quan excel·leix, quan realment és gran: quan des d'un poblet ancorat a les ribes de l'Albufera, els ulls empremtats

«I QUÈ FÉU FUSTER SINÓ
INTENTAR EUROPEÏTZAR
ELL A SOLES EL SEU PETIT PAÍS,
TRAURE'L DEL SAINET
I DE "LAS NUEVAS GLORIAS
A ESPAÑA" I ADEQUAR-LO
A L'ESPERIT "ORSITÀ",
AL PRIMER TAST DE L'EUROPA
IL·LUSTRADA?»

en els imponderables de la llista i l'arròs, de sobte sobresurt prodigiosament i passeja la seua mirada d'il·lustrat pel Perigord de Montaigne, pel Ferney volterià, pel París dels salons i de les perruques empolsades de groc. Aquest és el gran fenomen que m'impresiona, el gran Fuster que reinvidique als setantacinc anys de la seua naixença. El Fuster al qual sempre torne i que romandrà sempre en el meu cor. El Fuster que, al capdavant, mai no en farà d'anys. El Fuster per a sempre. ©